

Recenzia doktorandskej dizertačnej práce
autor: Ing. arch. Petr Lešek
názov: *Působení městského architekta v malých a středních městech*
Školiteľ: Prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.
Študijný odbor: Urbanismus a územní plánování
Ústav územního plánování
Fa ČVUT v Praze, 2023

Cieľ práce

Je explicitne vymedzený minimálne dvakrát s diferenciou. Raz v abstrakte a raz v **1. Úvode**. V abstrakte autor ako cieľ práce formuluje výskum: *cieľov, stratégií a úspešnosti* pôsobenia mestských a obecných architektov*tiiek malých a stredných miest či obcí v ČR. V **1. Úvode** zasa uvádza, že sa mieni zaoberať ich *konceptiami, stratégiami a úspešnosťou*... Spôsob formulovania výskumných otázok aj priebeh rozhovorov s aktérmi a závery práce ukazujú, že sa napokon zaoberá cieľmi aj konceptiami, presnejšie *konceptnými materiálmi*, ktorými sa spravidla myslí nejaký (záväzný) dokument územného plánovania... Je to legitímna voľba autora, iba mi je ľúto, že autorské koncepcie, ktoré by všeobecným záväzným dokumentom predchádzali alebo ich kriticky prehodnocovali z debaty akoby vypadli. V záveroch práce sa ukážu niektoré dôvody. No autorské vízie mestských architektov*tiiek a ich možné zovšeobecnenia ostávajú otvorenou otázkou na ďalší výskum.

1. Úvod

Za diskutabilnejšie považujem to, ako je v práci chápaný problém a pojem *vystavené prostredie*. Na str. 11 sa vymedzuje ako to, čo je predmetom *péče* mestského alebo obecného architekta*tky (MA), k tomu sa ešte vrátim. Dôvod, prečo ho autor takto vymedzuje je, že v českom prostredí je údajne takto užívaný, kým ďalšie a iné významy tohto pojmu sú zaťažené „*rôznym používaním a chápaním*“ (str. 11). Neskôr, v **2. Teoretickej časti** práce autor uvádza, že v prostredí ČR sú *architektúra* a *vystavané prostredie* spravidla chápané ako *synonymá* (str. 13 a ďalej). Lenže architektúra zrejme nie je *akékoľvek* ani *všetko* vystavané prostredie... Bolo by treba rozlíšiť *za akých okolností* je *architektúra* a (tvorivé) *vystavané prostredie* synonymum a kde/kedy to synonymá nemôžu byť a ani nie sú. Tvrdenie, že (každé a všetko) vystavané prostredie = architektúra je zrejme unáhlená generalizácia, ktorá zužuje na jednej strane umelé životné prostredie na architektúru a na druhej strane redukuje tvorivé vystavané prostredie iba na produkty architektov, urbanistov a komunálnych politikov, ich inštitúcií, či na ich diela ocenené v architektonických súťažiach...

Aj tvrdenie, že *Architectural Policy* znamená *presadzovanie zásad, stratégií, politik... tvorby vystavaného prostredia* považujem za sporné, ide práve o utváranie a znovuobjavovanie architektúry, nech je chápaná akokoľvek široko či úzko. **V tomto zmysle by som sa chcela opýtať: aké texty a projekty architektov*tiiek v prostredí ČR by autor uviedol v prospech svojho tvrdenia, že vyššie spomenuté pojmy sú synonymá a aké by podľa neho mohli svedčiť o tom, že vystavané prostredie (*built environment*) je aj v českom prostredí možné chápať ako širší pojem/kategóriu než špecifickejšiu architektúru? Nedala by sa tu uplatniť analogická dištinkcia ako medzi stavbou a tvorivou stavbou (architektúrou), prípadne medzi prírodou a umelo utváranou, druhou prírodou: teda kultúrou?** To by mimo iné vysvetľovalo, ako je možné, že jednou z kvalít vystavaného prostredia je v medzinárodnom prostredí aj trvalo udržateľný rozvoj... Vysvetľovalo by to aj (neprekvapivo) prečo sa termín *vystavané prostredie* nenachádza v Ciele 11 Udržateľné mestá a obce... (viz str. 15 a ďalej). Pretože je širší či menej špecifický ako mestá a obce...

Aby som to zhrnula: chápem autorovo zjednodušenie a redukciiu pojmov vystavané prostredie a architektúra tam, kde sa tak údajne „obvykle používajú“ v lokálnom kontexte profesie a komunálnej politiky. Ale dôsledkom potom je, že nevyhnutne zlyháva úsilie ich medzinárodne aj globálne v tomto výskume „kontextualizovať“, pretože v komparácii so zahraničím vychádzajú ako nekompatibilné a absurdné... Napokon, ani v akademickej, pedagogickej či vedecko-výskumnej praxi v ČR nie sú tieto pojmy zrejme používané iba ako synonymá...

To platí aj pre iné predstavy a pojmy uvádzané v texte (napr. *baukultur* môže byť podľa kontextu tak *kultúra stavania* ako aj *stavebná kultúra* ale inokedy aj *architektonická kultúra*, tak ako *baukunst* u Miesa van der Rohe nie je stavebné umenie, ale spravidla je to *umenie stavať*, teda *nová architektúra*, na rozdiel od architektúry predmoderných slohov a štýlov... v tomto zmysle *baukultur* sa môže ale nemusí rovnať *politike architektúry* v európskych metodických dokumentoch, ako autor uvádza...). Oproti tomu pojmy *mestský/obecný (záhradný) architekt* či *architektka* sú v práci vymedzené podľa mňa oveľa komplexnejšie a výstižnejšie, pretože inštrumentálne diferencovanejšie...

2. Teoretická časť

Nech sú napokon vyššie uvedené a ďalšie predstavy a pojmy v práci chápané akokoľvek, jeden už spomínaný je predpokladaný hneď v úvodnej definícii vystavaného prostredia: *péče*. Ale *péče* je starostlivosť, ochrana a obstarávanie a teda je síce ľudská, ale môže byť aj prehnaná, vnucujúca a brániaca v rozvoji. Oproti tomu tvorivosť prichádza s projektom, je rozvíjajúca, čo znamená aj nejakú mieru rezistencie a deštrukcie, nielen starostlivosti. **Moja otázka potom je: má *péče*, teda starostlivosť a trvalá udržateľnosť aj nejaké riziká a limity? Sú vždy iba zárukou kvality architektúry a vystavaného prostredia (v zmysle ...*nástrojů péče*, *typologie péče* atď.)? Alebo môžu viesť aj k problematickým postupom a výsledkom, ktoré treba odlišiť od tých obecné ne/želaných, kritizovaných a preferovaných, ako je napríklad dbanie o vznik a existenciu architektúry a urbanizmu?**

Podnetné sa mi zdajú kritické úvahy o limitoch súčasnej legislatívy a aj to, že v kapitole o „*expertoch*“ autor venuje pozornosť aj práci občianskych iniciatív, neziskových organizácií a tretieho sektoru... Podobne dôraz na *leadership* / schopnosť viesť a koordinovať komplexné procesy tvorby umelého životného prostredia a architektúry autor tiež podnetne dopĺňa o dôraz na vizionárstvo a osobné zaujatie, vrátane verejnej diskusie motivovaných a mobilizovaných občanov (str. 23). Uvádzaný príklad práce architekta Luigi Snozziho nezmieňuje, že je aj autorom 7 zásad regulácie tvorby architektúry pre Monte Carasso v kantone Ticino (masterplan, 1968)¹, ktoré boli a sú opakovane diskutované aj na Bienále architektúry v Benátkach (naposledy 2016). Oproti *invention*/vynachádzaniu architektúry Snozzi stavia *re-discovering*/znovuobjavovanie architektúry takmer v platónskom zmysle. Teda *Viva la resistenza* je v jeho podaní odpor voči niektorým postupom a obranou iných... **Otázka by mohla znieť: dali respondenti rozhovorov autorovi k dispozícii aj nejaké vlastné, autorské zásady tvorby architektúry malého mesta/obce kde pôsobia interne alebo externe ako MA?**

Podnetné sú aj časti práce venované otázke čo je vlastne v jednotlivých krajinách Európy považované za malé a stredné mesto. Ak sa zmieňujú úvahy Kevina Lyncha zo sekundárnej literatúry (rozhovor Velena-Aicher), stálo by za to prečítať si jeho texty a v kapitole teórie sa im skutočne venovať... (a zmieniť nielen Snozziho ale aj prácu Rossiho a teda v českom prostredí aj z nej vyplývajúce Šikove úvahy o stredoeurópskom prostredí práve ako typickej krajine malých a stredne veľkých miest a kultúry ich budovania a obývania, prípadne zmieniť aj práce jeho žiakov, teda „školy analogickej architektúry“ v ČR...). Inými slovami, popri množstve preštudovaných metodík a príručiek by sa v kapitole teórie šiklo aj nejaké štúdium špeciálnej či všeobecnej teórie mesta... Dôležitá je z tohto pohľadu novšia, aspoň niekoľkými vetami spomenutá literatúra (napr. Hečková a kol. 2019 aj práce Cyrila Řihu, ktoré by stálo za to aj interpretovať). No miešanie zmienok z výskumnej literatúry a z tej

¹ 1. Any intervention must come to terms with the structure of the place.

2. Three local structure experts must be nominated for a commission that will examine all projects.

3. There is no rule defining the architectural language.

4. Elimination of all distances from roads and between neighbors.

5. Maximum height for any building is three stories. Extra height can be granted for roof terraces.

6. The Floor Area Ratio was raised from 0.3 to 1.

7. Walls 2.5 meters high must be built along the road, reduced by the local council to 1.2 meters (for those built before 1940). Viz napríklad https://artsandculture.google.com/asset/monte-carasso-masterplan-studio-snozzi/EwE74I_SjRY_AQ

politické by chcelo nejaký diferencujúci kritický komentár, pretože niektoré predstavy a pojmy užívajú inak (na jednej strane spolupráca, na druhej konkurencia malých/veľkých miest a obcí, atď.).

Nie je mi jasné, prečo je niekoľkostranová časť **2.3 Súčasný stav riešenej problematiky** druhou podkapitolou **2. Teoretickej časti**. V zásade by mala byť úvodnou časťou s vymedzením pojmov, ale je to možno preto, že má inú úlohu: je to skôr náčrt mapy súčasnej situácie v teréne, než mapa bádateľských východísk: výskumu, reflexie, interpretácií, ktoré sú už v literatúre dostupné. Nie je ani jasné, aké súčasné smery výskumu v danej oblasti existujú...

3. Metodika

Berie do úvahy niektoré nástroje a postupy sociologického výskumu a kombinuje ich s niektorými problémami architektúry a urbanizmu. Hoci vstupuje do prostredia architektonickej (komorovej) aj komunálnej politiky, prekvapivo nevolí žiadne nástroje/postupy politologického výskumu. Pokiaľ ide o metodiku rozhovorov a ich vyhodnotenia poskytujú vhodný vyhľadávací, orientačný materiál pre ďalší hĺbkový výskum. Ale to autor v práci reflektuje. Výber 8 miest s ohniskom v Litomyšli je zatiaľ pomerne útlá vzorka, ale aj ako mikrovýchodisko je výstižne vybraná, dosť diferencovaná a inšpirujúca.

4. Výskum

Autorove komentáre rozhovorov (vedených s MA aj s komunálnymi politikmi) sú vlastne ich sumarizáciami, ktoré sú potom komparované (str. 79-82, teda iba na 4-och stranách textu!). V tejto súvislosti by sa hodila diferencovanejšia komparácia, hoci už teraz okrem prevažujúcich, obvyklých postupov a riešení naznačuje aj niektoré inovácie, riziká a absencie. **Napríklad: bolo by možné (v rozhovore a komparácii) diferencovať kategóriu závažných konceptných materiálov od rozpracovaných autorských koncepcií v stave zrodu: verejne diskutovaných individuálnych, komunitných, komorových atď.?**

Časti **4.3 Porovnanie...** až **5. Diskusia...** a napokon **6. Závery a odporúčania**, teda cca finálnych 18 strán textu je z môjho pohľadu najinšpirujúcejšou časťou práce. Je to autorova vlastná reflexia výsledkov, vyhodnotenie výskumu, jeho návrh predbežných odporúčaní aj pokračovania výskumu.

Najzaujímavejší zo záverov pre mňa je, že „...MA *nejsou ti, co přinášejí výrazné vize, to je úkol spíše vedení* [města, doplnila MM]. *MA ale dávají výrazným vizím reálný rámeček a obsah.*“ (str. 83, výnimkou by bola architektka Zdeňka Vydrová v Litomyšli vďaka jej vlastnej autorskej práci aj vďaka bývalým a súčasným občianskym iniciatívam a vedeniu mesta.) Autor uvádza, že MA neformulujú ani nediskutujú svoje koncepcie a volia „operatívny prístup“. *Péče* MA o malé a stredné mestá je teda síce „operatívna“, ale spravidla bez reflexie predpokladov, povahy aj pôsobenia a dôsledkov... Ukazuje sa, že kritériá kvality architektúry a vystavaného prostredia sa nedajú skúmať, vyhodnocovať ani falzifikovať, pretože niet formulovaných, diskutovaných ani reflektovaných autorských vízií, koncepcií ani projektov MA, ktoré by ich sformulovali alebo z ktorých by vyplývali.

Na str. 84 autor uvádza, že z rozhovorov vyplynuli niektoré inovatívne spôsoby spolupráce: „*Například využít kimisi i jako určitou formu grémia MA. (...) Další možností je vytvoření jedné komise pro vytvořené [sic! vystavěné (?)] prostředí, která by zahrnula i běžně oddělená témata jako je zeleň, doprava anebo třeba energetika.*“ Teda napokon sa v závere práce ukazuje aj to, že v úvode predpokladaná symetria medzi architektúrou a vystavaným prostredím v ČR nie je absolútna: vymedzenie *vystavěného prostředí* (VP) ako synonyma architektúry predsa len treba aj tu prehodnotiť..., najmä ak by VP bolo chápané tvorivo a koordinujúco naprieč zákonodarnou, komunálnou, ekologickou, atď. sférou záujmu a sférou záujmu o tvorbu architektúry a urbanizmu.

Ďalší všeobecne známy – ale pre mňa znova inšpirujúci – záver práce je identifikovaný takto: „*Častý je názor, že kvalita výsledního díla se projeví sama o sobě, není potřeba ji dále komentovat (...) MA pro svou práci většinou nedefinují teoretická východiska.*“ (str. 84) Existujú výnimky (za všetky autor uvádza Dariu Bártovú, 2022 a jej debatu o *nearchitektúre, neviditeľnej architektúre, urbánnej akupunktúre*,

atď). Absencia teoretických východísk aj autorských architektonických koncepcií (programov a projektov) má fatálny dôsledok, ktorý je v práci identifikovaný, ale nie je vzťahnutý k ich absencii: kritériá kvality absentujú.... pretože žiadne univerzálne platné nestačia. Ak sú vymedzované konkrétne, tak iba kontextuálne (vzhľadom na povahu miesta/mesta, kvalitu práce zastupiteľstva, občianske aktivity, ceny za architektúru..., atď). Ale nie autonómne (z chýbajúcich koncepcií a stratégií). Preto autor doktorskej dizertačnej práce síce na jednej strane oprávnene odmieta *estetické kvality* ako zásadné či dostačujúce pre tvorbu kvalitnej architektúry, ale na druhej strane neponúka namiesto estetiky žiadne autonómne kvality (architektonická invencia, znovuobjavovanie architektúry, ktoré nie sú garantované architektonickým povoláním ani ocenením, ako si autor napokon výstižne sám uvedomuje, ale garantuje ich koncepcia/projekt a realizované dielo, spôsobmi ako odpovedá na formulovanú úlohu a ako posúva dovtedajšie limity architektúry ďalej, ako umožňuje napredovanie a tvorivý rozvoj architektúry a urbanizmu...).

Hodnotenie

Autorov záujem vychádza z jeho vlastných skúseností: z vlastných projektov, aj práce v komore, v oblasti vzdelávania aj vo verejnej diskusii. Hodlá v nich pokračovať a aj preto skúma kontext i inštrumentárium. V tomto zmysle je výskum veľmi dobre zostavený a spracovaný (problémy zbierania a vyhodnocovania „príliš malej“ vzorky miest aj respondentov autor sám reflektuje).

Práca napĺňa formulované ciele a poskytuje inšpirujúcu vzorku pozoruhodných praxí mestských architektov*tiiek a zastupiteľstva aj ich čiastočné vyhodnotenie (niektoré rozhovory by stálo za to publikovať). Autor si tým vytvoril vhodné východiská na ďalšie pokračovanie výskumu v teórii i praxi tvorby mesta.

Práca je v zásade vhodne štruktúrovaná, výstižne zostavená aj dobre napísaná. Dávno som nemala možnosť čítať prácu, ktorá tak bytostne vyvierá z vlastnej myšlienkovvej a projekčnej praxe aj pracovnej skúsenosti architekta a je v tomto zmysle tak autentická.

Nie je to žiadne prepisovanie už publikovaných ani overených dát. Je to pozoruhodný pokus o vlastný výskum so všetkými rizikami bádania praktika-výskumníka a aktéra komory. S citom sa vyhýba rozmanitým klišé, je kritický a hoci sa nevyhne niektorým spomínaným zjednodušeniam, vo všeobecnosti usiluje o dostatočne otvorené čiastkové závery, komplexnosť, aj možné zovšeobecnenia. Na takto založený výskum sa dá kriticky nadväzovať a ďalej ho prehodnocovať aj precizovať.

Zo všetkých uvedených dôvodov jednoznačne navrhujem, aby komisia udelila autorovi po úspešnej obhajobe práce a zodpovedaní zvolených otázok vedecko-akademickú hodnosť *philosophiae doctor* (PhD) v odbore *Urbanismus a územní plánování* na Fa ČVUT v Prahe a prajem autorovi ďalšie úspechy v navrhovaní architektúry aj vo verejno-prospešnej práci pre rozmanité komunity a odborné inštitúcie.

máj 2023 v Bratislave

Prof. Ing. arch. Monika Mitášová, PhD
Katedra teórie a dejín umenia
Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave